

Dokazi o vezi uključivog obrazovanja i socijalne uključenosti

Konačno sažeto izvješće

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

DOKAZI O VEZI UKLJUČIVOG OBRAZOVANJA I SOCIJALNE UKLJUČIVOSTI

Konačno sažeto izvješće

Europska agencija za posebne potrebe i uključivo obrazovanje (Agencija) neovisna je i samoupravna organizacija. Agenciju sufinanciraju ministarstva obrazovanja njezinih država članica i Europska komisija putem operativne bespovratne pomoći u sklopu programa Europske unije za obrazovanje Erasmus+ (2014. – 2020.).

Sufinancirano
sredstvima programa
Europske unije Erasmus+

Podrška Europske komisije za pripremu ove publikacije ne predstavlja potvrdu sadržaja koji odražava stajališta njegovih autora te se Komisija ne može smatrati odgovornom za uporabu tamo sadržanih informacija.

Stajališta koja je u ovom dokumentu iznijela neka osoba ne predstavljaju nužno službena stajališta Agencije, njezinih država članica ili Komisije.

Urednik: Simoni Symeonidou

Izvadci iz dokumenta dopušteni su pod uvjetom da postoji jasno upućivanje na izvor. Upućivanje na ovo izvješće treba glasiti kako slijedi: Europska agencija za posebne potrebe i uključivo obrazovanje, 2018. *Dokazi o vezi uključivog obrazovanja i socijalne uključenosti: Konačno sažeto izvješće.* (S. Symeonidou, ur.). Odense, Danska

U cilju veće pristupačnosti, ovo je izvješće dostupno na 25 jezika i može mu se pristupiti u elektroničkom formatu na mrežnoj stranici Agencije: www.european-agency.org

Ovo je prijevod izvornog teksta na engleskom. U slučaju nedoumice u vezi s točnošću informacija u prijevodu pogledajte izvorni tekst na engleskom jeziku.

ISBN: 978-87-7110-756-2 (elektronički)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Tajništvo
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Ured u Bruxellesu
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

SADRŽAJ

UVOD	5
REZULTATI	6
Obrazovanje	7
Zapošljavanje	8
Život u zajednici	9
KLJUČNE PORUKE I RAZMATRANJA POLITIKE	10

UVOD

U akademskoj se literaturi u sklopu istraživanja uključivog obrazovanja ili socijalne uključivosti često kao važno pitanje naglašava veza između uključivog obrazovanja i socijalne uključivosti. Također postoje istraživanja koja ispituju vezu između uključivog obrazovanja i socijalne uključivosti, iako je njihov broj ograničen. Istraživanja se često provode u disciplinama koje nisu uključivo obrazovanje, kao što su sociologija i psihologija. Time se može onemogućiti informiranje dionika u uključivom obrazovanju i uporaba dokaza iz istraživanja u korist osoba s invaliditetom.

Uzimajući u obzir navedeno, obavljen je pregled literature da bi se ispitala veza između uključivog obrazovanja i socijalne uključivosti osoba s invaliditetom. U pregledu se osobito vodilo računa o dva pitanja:

- Koja je veza između uključivog obrazovanja i socijalne uključivosti?
- Što postojeća istraživanja govore o potencijalu uključivog obrazovanja kao alata za promicanje socijalne uključivosti?

Pregled se odnosio kako na kratkoročnu (odnosno razdoblje tijekom kojeg djeca pohađaju školu) tako i na dugoročnu (odnosno kada osobe s invaliditetom završe obvezno školovanje) socijalnu uključivost. Fokus je stavljen na tri područja – obrazovanje, zapošljavanje i život u zajednici – a nastojalo se pribaviti dokaze iz zbirki podataka iz studija kako bi se objasnio način na koji je uključivo obrazovanje povezano sa socijalnom uključivošću. Literatura u pozadini ispituje učinak uključivog obrazovanja na socijalnu uključivost na način da ispituje područja obrazovanja, zapošljavanja i života u zajednici. Isto se ispituje u izvješćima koja objavljuju međunarodne organizacije, kao što su Ujedinjeni narodi, Europska unija i Europska agencija za posebne potrebe i uključivo obrazovanje, kao i ostale organizacije/mreže.

Pregledom se literaturi o uključivom obrazovanju pristupa na strukturirani način kojim se ispituje značajan broj ispitivanja o toj temi. Glavni rezultati proizlaze iz sinteze dokaza iz istraživanja. Njima se rasvjetljavaju različiti aspekti kratkoročne i dugoročne socijalne uključivosti osoba s invaliditetom u sva tri područja (obrazovanje, zapošljavanje i život u zajednici).

Očekuje se da će pregled biti koristan raznim dionicima na različitim razinama obrazovnog sustava. Pregled literature kojim se dokazuje učinak uključivog obrazovanja na socijalnu uključivost može biti osobito koristan donositeljima politike koji žele razvijati politiku na temelju dokaza u odnosu na uključivo obrazovanje. Na drugoj se razini očekuje da će pregled doprinijeti teoriji uključivog obrazovanja. Do toga će doći zahvaljujući dokazu da je veza uključivog obrazovanja i socijalne uključivosti relevantna za kvalitetu osiguranja uključivog obrazovanja, tranzicijskih struktura i socijalne politike (primjerice, politiku kojom se podupire zapošljavanje osoba s invaliditetom, politiku samostalnog življenja, politiku o pristupačnosti u izgrađenom okolišu). Pregled također sadrži dokaze koji ukazuju na daljnja područja za istraživanje (posebno u europskim zemljama).

Ovo konačno sažeto izvješće u kratkim crtama opisuje glavne rezultate pregleda literature i predstavlja ključne poruke te razmatranja politike. Cijeli pregled literature dostupan je u ispisanom i elektroničkom formatu na mrežnoj stranici Agencije.¹

REZULTATI

Rezultati pregleda ukazuju na to da postoji veza između uključivog obrazovanja i socijalne uključivosti u područjima obrazovanja, zapošljavanja i života u zajednici. Istovremeno se čini da drugi čimbenici mogu promicati ili ometati socijalnu uključivost. Radi se o kvaliteti prakse uključivosti, socijalnoj politici, socijalnim strukturama i stavovima, individualnom tijeku života itd. Dokazi iz istraživanja koji su predstavljeni u pregledu ukazuju da sudjelovanje u segregiranom okruženju svodi mogućnosti za socijalnu uključivost na minimalnu mjeru kako kratkoročno (dok su djeca s invaliditetom u školi) tako i dugoročno (nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja). Sudjelovanje u posebnom okruženju povezano je s lošim akademskim i stručnim kvalifikacijama, zapošljavanjem u zaštićenim radionicama, financijskom ovisnošću, manjim brojem mogućnosti za samostalan život i slabim društvenim mrežama nakon završetka školovanja. U ovom kontekstu donositelji politika trebaju razmotriti način na koji redizajnirati osiguranje usluga stručnjaka, što je dostupno u mnogim zemljama kao podrška učenju u okruženju uključivog obrazovanja.

Glavni rezultati pregleda literature ukratko su navedeni niže u tekstu. Podijeljeni su u tri potkategorije: obrazovanje, zapošljavanje i život u zajednici.

¹ Europska agencija za posebne potrebe i uključivo obrazovanje, 2018. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Dokazi o vezi uključivog obrazovanja i socijalne uključivosti: Pregled literature]*. (S. Symeonidou, ur.). Odense, Danska. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

Obrazovanje

Rezultati pregleda o vezi uključivog obrazovanja i socijalne uključivosti u obveznom obrazovanju i visokom obrazovanju ukazuju na sljedeće:

- **Uključivo obrazovanje povećava mogućnosti za vršnjačku interakciju i stvaranje bliskih prijateljstava između učenika s invaliditetom i onih bez njega.** Iako je mjerenje društvenih odnosa složen zadatak, socijalne interakcije koje se odvijaju u uključivom okruženju preduvjet su za razvoj prijateljstava, socijalnih i komunikacijskih vještina, mreže podrške, osjećaja pripadnosti i pozitivnih ishoda ponašanja.
- **Da bi se socijalne interakcije i prijateljstva odvijala u uključivom okruženju potrebno je na odgovarajući način razmotriti nekoliko čimbenika kojima se podupire sudjelovanje učenika (odnosno pristup, suradnja, priznanje i prihvaćanje).** Realizacija socijalne uključivosti učenika s invaliditetom u uključivom okruženju iziskuje intenzivnije sudjelovanje u svim područjima, svih dionika (odnosno osoblja, učenika i roditelja) te na svim razinama (odnosno u školskoj politici i praksi, školskoj kulturi). Socijalnu uključivost učenika s invaliditetom nije moguće ostvariti kada njihovo sudjelovanje ometaju negativni stavovi prema invaliditetu i isključive školske strukture (primjerice, ograničena pristupačnost, nedostatak fleksibilnosti, izdvajanje iz predmeta za koje se smatra da su „preteški“).
- **Učenici s invaliditetom obrazovani u uključivom okruženju mogu akademski i socijalno napredovati bolje od učenika čije se obrazovanje odvijalo u segregiranom okruženju.** Akademska i socijalna ostvarenja učenika podupiru se kada postoje uistinu uključive politike i prakse te kada postoji uključiva školska kultura i kada učitelji slijede uključivu pedagogiju.
- **Prisustvovanje nastavi i primanje podrške u okruženju uključivog obrazovanja povećava vjerojatnost upisa u visoko obrazovanje.** Veza između uključivog obrazovanja i upisa u visoko obrazovanje ovisi o učinkovitom planiranju tranzicije koje počinje već od srednje škole i uključuje zajednicu. Više čimbenika predstavlja prepreku upisu u visoko obrazovanje, na primjer: nedostatak financijskih sredstava, neodgovarajuća pomoć s prijavama, slaba identifikacija potrebnog smještaja, slab pristup odgovarajućim nastavnim programima i nekvalitetni tranzicijski planovi.

Zapošljavanje

Iz rezultata pregleda veze između uključivog obrazovanja i zapošljavanja proizlazi sljedeće:

- **Obrazovanje u okruženju uključivog obrazovanja jedan je od čimbenika koji povećava vjerojatnost zapošljavanja osoba s invaliditetom.** Osim obrazovanja, na mogućnosti za zapošljavanje osoba s invaliditetom utječe veći broj društvenih čimbenika, kao što je politika, lokalno tržište, mreže za zapošljavanje, stavovi poslodavaca i pristupačne strukture za zapošljavanje.
- **Nastavnim planom i programom može se ili ograničiti ili povećati mogućnosti mladih osoba s invaliditetom za zapošljavanje.** Osiguranje pristupa nastavnom planu i programu vodi do akademskih i stručnih kvalifikacija kojima se povećavaju mogućnosti za zapošljavanje. Oblicima „posebnog” nastavnog plana i programa, koji je donesen ili osmišljen isključivo za adolescente s invaliditetom, mogućnosti za zapošljavanje mogu biti ograničene.
- **Visokokvalitetnim programima tranzicije u srednjoj školi može se povećati vjerojatnost zapošljavanja osoba s invaliditetom.** Smatra se da su programi tranzicije koji se zasnivaju na zajednici, a koji se provode u srednjoj školi, učinkovitiji za pronalazak posla nego programi tranzicije koji se zasnivaju na školi. Programima tranzicije koji su kratki i koje provode posebni učitelji bez uključivanja redovnih razrednika ograničavaju se mogućnosti za zapošljavanje na otvorenom tržištu rada.
- **Obrazovanje u okruženju uključivog obrazovanja može utjecati na vrstu zapošljavanja (odnosno zaštićeno zapošljavanje, podržano zapošljavanje, otvoreno zapošljavanje i samozapošljavanje) osoba s invaliditetom.** Obrazovanje u segregiranom okruženju povezuje se sa zapošljavanjem u zaštićenim radionicama (što nedvojbeno doprinosi izolaciji umjesto socijalnoj uključivosti za osobe s invaliditetom). Obrazovanje u uključivom okruženju vodi do akademskih i stručnih kvalifikacija i vještina kojima se povećava vjerojatnost odabira ostalih oblika zapošljavanja, kao što su podržano zapošljavanje, otvoreno zapošljavanje i samozapošljavanje.

Život u zajednici

Život u zajednici za potrebe pregleda naziva se samostalnim življenjem, a što uključuje financijsku neovisnost, prijateljstva i društvene mreže i sudjelovanje u slobodnim aktivnostima. Iz rezultata pregleda o vezi uključivog obrazovanja i života u zajednici proizlazi sljedeće:

- **Politike obrazovanja i socijalne skrbi dva su međusobno povezana čimbenika u realizaciji samostalnog življenja.** Uključivo obrazovanje jedan je od čimbenika kojima se povećavaju mogućnosti za samostalno življenje. Slabo obrazovanje u redovitoj školi, u kombinaciji sa slabim politikama socijalne skrbi, smanjuje vjerojatnost samostalnog življenja.
- **Vjerojatnije je da će mlade osobe s invaliditetom u okruženju uključivog obrazovanja biti financijski neovisne ubrzo nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja.** Učinak uključivog obrazovanja na financijsku neovisnost slabi protekom vremena nakon završetka školovanja radi cijelog niza čimbenika koji utječu na tijek nečijeg života. To može dovesti do ovisnosti o prihodima od socijalnog osiguranja.
- **Manje je vjerojatno da će mlade osobe s invaliditetom koje se obrazuju u segregiranom okruženju imati prijatelje i društvene mreže u odrasloj dobi.** Društvene se mreže osoba s invaliditetom s godinama mijenjaju radi njihovih osobnih prioriteta i različitih životnih puteva, dok negativan učinak posebne nastave postaje manje očigledan.
- **Obrazovanje u uključivom okruženju jedan je od čimbenika koji povećava mogućnosti za sudjelovanje u slobodnim aktivnostima. Obrazovanje u segregiranom okruženju predstavlja prepreku sudjelovanju.** No, sudjelovanje osoba s invaliditetom u slobodnim aktivnostima valja tumačiti s oprezom budući da se ponekad slobodne aktivnosti svode na fizičku prisutnost ili terapiju i ne dovode do osobnog zadovoljstva.

KLJUČNE PORUKE I RAZMATRANJA POLITIKE

S obzirom na glavne rezultate pregleda, donositelji odluka mogli bi uzeti u razmatranje donošenje politike na temelju dokaza u cilju poboljšanja socijalne uključenosti osoba s invaliditetom tijekom njihova života. U ovom se dijelu predstavljaju ključne poruke i razmatranja politike koje proizlaze iz pregleda.

- Osim europskog i međunarodnog zagovaranja kretanja prema sustavima uključivog obrazovanja, pregledom je donositeljima politika omogućen uvid u dokaze iz istraživanja o pozitivnom učinku uključivog obrazovanja na socijalnu uključenost. Štoviše, u pregledu je istaknuto da politike koje promatraju uključivo obrazovanje jednostavno kao smještanje u redovitu školu ometaju sudjelovanje učenika s invaliditetom i tako ne vode do socijalne uključenosti. Da bi uključivo obrazovanje imalo učinak na socijalnu uključenost potrebno je kroz politiku i praksu osigurati da učenici s invaliditetom u svim aspektima školovanja sudjeluju pod jednakim uvjetima s učenicima bez invaliditeta (primjerice, učenje, igra, pristup svim školskim površinama i aktivnostima itd.). Osim toga, politikom, naknadnim propisima i standardima za osiguranje kvalitete potrebno je jasno odrediti da su u sustavima uključivog obrazovanja važna kako akademska tako i društvena ostvarenja.

- Donositelji politika moraju razmotriti način na koji politikom najbolje regulirati tranzicije s jednog sustava na drugi i s jednom životnog razdoblja na drugo u svrhu održavanja ili povećanja mogućnosti za socijalnu uključenost. Primjerice, pregled ukazuje da uključivo obrazovanje povećava vjerojatnost upisa u visoko obrazovanje. No, druge varijable, kao što je nedostatak smjernica i tranzicijskih planova, istovremeno mogu predstavljati prepreku. Slično tome, pregled ukazuje da se uključivim obrazovanjem povećava vjerojatnost pronalaska plaćenog posla na otvorenom tržištu rada. Usprkos tome, ostali čimbenici, kao što su politike i nepristupačno okruženje na radnom mjestu, predstavljaju prepreku. U tim i ostalim slučajevima donositelji politike moraju razmotriti kako osigurati da ulaganja u uključivo obrazovanje budu uzeta u obzir u ostalim politikama koje se odnose na osobe s invaliditetom u starijim razdobljima života.

- Još jedno pitanje koje valja razmotriti u odnosu na politiku jest kako produžiti pozitivan učinak uključivog obrazovanja. Pregled ukazuje da iako uključivo obrazovanje ima pozitivan učinak na zapošljavanje i financijsku neovisnost odmah nakon završetka srednjoškolskog školovanja taj učinak slabi prolaskom vremena nakon završetka školovanja. Tvrdi se da je to ishod različitih osobnih čimbenika, kao što je životni put osobe, potencijalne nezgode i bolesti, obiteljski uvjeti itd. No, politikom bi se moglo razmotriti kako potaknuti socijalnu uključenost za osobe s invaliditetom kroz zapošljavanje tijekom procesa starenja kada postaju rizična skupina.

- Donositelji politika trebali bi razmotriti način na koji redizajnirati osiguranje usluga stručnjaka, što je dostupno u mnogim zemljama kao podrška učenju u okruženju uključivog obrazovanja. Dokazi iz istraživanja koji su predstavljeni u pregledu ukazuju na to da sudjelovanje u segregiranom okruženju svodi mogućnosti za socijalnu uključenost na minimalnu mjeru kako kratkoročno (dok su djeca s invaliditetom u školi) tako i dugoročno (nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja). Sudjelovanje u posebnom okruženju povezano je s lošim akademskim i stručnim kvalifikacijama, zapošljavanjem u zaštićenim radionicama, financijskom ovisnošću, manjim brojem mogućnosti za samostalan život i slabim društvenim mrežama nakon završetka školovanja.

U budućim istraživanjima moglo bi se dalje ispitivati iskustva učenika tijekom njihovog školovanja u različitim kontekstima, kao i školska politika i praksa, strukture/programi kojima se osigurava tranzicija s obrazovanja na zapošljavanje i život u zajednici. Takvim bi se istraživanjem ukazalo na ostale varijable koje čine socijalnu uključenost mogućom. Longitudinalne studije također su važne za ispitivanje veze između uključivog obrazovanja i

socijalne ukljuživosti u sva tri područja (obrazovanje, zapošljavanje i život u zajednici). Takvim bi se studijama mogao dodatno istaknuti način na koji politika uključivog obrazovanja i ostale politike (primjerice, socijalna politika, politika zapošljavanja) podupiru odnosno ometaju socijalnu ukljuživost u različitim kontekstima.

Tajništvo:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Ured u Bruxellesu:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org